

Wilhelm Stenhammar och folkmusikfrågan

Dan Olsson

Decennierna runt sekelskiftet 1900 innebar ett ökat intresse för folkkultur bland konstnärer och intellektuella i Sverige. I folkmusikens fall ledde detta bland annat till ett omfattande dokumentationsarbete och början på ett musikvetenskapligt närmande till området. Signifikativt är bildandet 1908 av Folkmusikkommissionen som skulle verka för insamling och utgivning av svensk folkmusik (Boström, Lundberg och Ramsten, 2010).¹ För tonsättarna kunde folkmusiken vara en inspirationskälla i det egna skapandet, men åtskilliga engagerade sig också i själva dokumentationsarbetet och andra aktiviteter som syftade till folkmusikens bevarande.

Också Wilhelm Stenhammar påverkades av samtidens folkmusikintresse, men till skillnad från samtida kollegor som Hugo Alfvén och Wilhelm Peterson-Berger, dokumenterade han inte sina tankar runt genren. Överhuvudtaget är de källor som belyser hans förhållande till folkmusiken få. Känt är dock att han mötte genren under hela sitt liv i olika former. Fadern Per Ulriks uppteckningar av folkvisor fanns i familjens ägo liksom publicerade folkmusikutgåvor (Wallner, 1991, I, s. 106f; II s. 313). Morfaderns sång i barndomshemmet, spelmannen Hins Anders låtspel och en dalkullas sång i Mora 1902 är exempel på möten med folkmusiken som kom att sätta spår i hans komponerande (stråkkvartett nr 5 samt kör- och orkesterrapsodin *Midvinter*).

Hugo Alfvéns och Wilhelm Peterson-Bergers förhållande till folkmusiken är väldokumenterat och analyserat.² Stenhammars användande av folkmusik har studerats av musikforskare i samband med analyser av kompositioner där folkmelodier förekommer (Wallner, 1991; Dahlstedt, 1994; Rotter 2001). Vad som ännu saknas är en mer samlad och problematiserad bild av Stenhammar och folkmusiken. Den här artikeln gör inte anspråk på att vara en sådan, men fokuserar på en marginellt behandlad aspekt i Stenhammarforskningen som samtidigt är viktig i strävandet efter en sådan helhetsbild. Vilket var Stenhammars förhållande till samtidens uppblomstrande folkmusikintresse och de många initiativ som togs i frågan?

Som nämnts finns åtskilliga exempel på engagerade tonsättare och musiker – Hugo Alfvén, Wilhelm Peterson-Berger, violinisterna Lars Zetterqvist och Sven Kjellström, för att nämna några. Hur såg Stenhammars engagemang ut? Fanns överhuvudtaget ett sådant? Wallner diskuterar frågan kort i sin biografi i samband med analyserna av *Midvinter* och den andra symfonin. Hans slutsats blir att Stenhammar stod ”vid sidan” av ”renässansen för spelmanslåtarna” (Wallner, 1991, II, s. 415). Han deltog inte i det organiserade dokumentationsarbetet, han bedrev ”inga folkmusikforskningar” och tycks heller inte ”ha haft personliga kontakter med kännare i ämnet” (Wallner, 1991, III, s.

---

¹ I fortsättningen Boström et al. 2010.

² Bland annat av Hedwall (1973), Ling (2003) och Ternhag (2000, 2003a, 2003b, 2006).

164). Wallner framhåller också, att Stenhammar inte nämns i samband med de spelmanstävlingar och andra folkmusikaliska aktiviteter som blev allt vanligare fr.o.m. sekelskiftet. ”Han figurerar inte som Aulin, Alfvén och Hallén, som Ruben Liljefors, Carl Bredberg och Wilhelm Lundgren bland de inbjudna yrkesmusiker som sitter i jury” (Wallner, 1991, II, s. 415).

Wallners slutsats grundar sig av allt att döma på avsaknaden av korrespondens mellan Stenhammar och ledande personer i frågan, t.ex. Nils Andersson och Olof Andersson,³ men också på att han inte nämns i den litteratur som fanns på området när biografien författades.⁴ Bara ett par år efter Wallners biografi publicerade emellertid Gunnar Ternhag (1993) artikeln ”Ett fonogramarkiv för folkmusik’ - en idé som aldrig förverkligades”. Artikeln byggde på tidigare icke uppmärksammade källor, dels två intervjuer med etnografen Yngve Laurell,⁵ dels ett opublicerat uttalande för ”ett fonogramarkiv för folkmusik” från 1914. Båda dessa källor kastade nytt ljus över Stenhammars engagemang i folkmusikfrågan - även om tonsättaren själv inte är i fokus i artikeln. Nämnade källor - och Ternhags artikel - har sedan använts av Boström (2001) och Snickars (2020). Också i dessa arbeten nämns Stenhammar.

Wallners citerade påpekanden är delvis korrekta, men ovan nämnda forskning på det musiketnologiska området gör att vissa påståenden behöver korrigeras och slutsatsen modifieras. Den här artikels syfte blir därför att på nytt söka svar på följande frågor: fanns det också hos Wilhelm Stenhammar ett engagemang i folkmusikfrågan, deltog han i några aktiviteter som syftade till folkmusikens bevarande, och hade han närmare personliga kontakter med upptecknare och forskare i ämnet? Källmaterialet är som tidigare nämnts begränsat och föreliggande artikel bygger i huvudsak på ett sammanförande av tidigare forskning, men författaren har också gått tillbaka till nämnda källor för att kunna komplettera och fördjupa bilden av just Wilhelm Stenhammar.⁶

---

³ Wallner förklarar inte närmare vad han menar med ”kännare i ämnet”. Engagerade personer som Anders Zorn, Hugo Alfvén och Nils Svanfeldt, med vilka Stenhammar hade åtskillig kontakt, verkar han inte räkna dit. Troligtvis syftar Wallner på de personer som förutom att de var drivande i frågan också utförde ett omfattande arbete (t.ex. som upptecknare) och därigenom besatt stor erfarenhet och kunskap på området, t.ex. Nils Andersson, Olof Andersson och Einar Övergaard. Musikforskaren Tobias Norlind, som hade svensk folkmusik som ett av sina forskningsområden, kan också ha funnits i Wallners tankar.

⁴ Det framgår att Wallner (1991, II, s. 415) bl.a. stöder sig på Andersson (1958).

⁵ Intervjuerna genomfördes av Bengt R. Jonsson och Märta Ramsten vid Svenskt Visarkiv. SVA BA1317-1318, SVABA1553-1554.

⁶ Hit hör framför allt de två intervjuer med Yngve Laurell som Svenskt Visarkiv genomförde på 1970-talet (se ovan) vilka använts av Ternhag (1993) och Boström (2001). En inventering av de olika aktörernas bevarade korrespondens har också gjorts. Hit hör Wilhelm Stenhammars brevsamling på Göteborgs Universitetsbibliotek, Yngve Laurells arkiv på Svenskt visarkiv respektive Etnografiska Muséet, samt Folkmusikkommissionens brevsamling på Svenskt visarkiv.

Dokumentera, levandegöra, upplysa och organisera

Eftersom det är Stenhammars relation till det tidiga 1900-talets folkmusikintresse som här behandlas, ska något först sägas om detta.⁷

Ofta har de många initiativ till folkmusikens bevarande som togs fr.o.m. sekelskiftet 1900 och framåt sammanförts under rubriken "Spelmansrörelsen". Gunnar Ternhag skriver: "här ryms allt uppteckningsarbete, allt samlande, alla skrivelser, alla spelmanstävlingar och senare -stämmor, alla konserter med folkmusikinnehåll, kort sagt alla aktiviteter som samtliga syftade till att uppmärksamma den inhemska folkmusiken" (Ternhag, 2010a, s. 69). Ternhag understryker dock, att det inte handlade om någon rörelse i egentlig mening, då det inte fanns en övergripande organisation och därigenom heller inte någon ledning. Att begreppet ändå blivit vedertaget menar han beror på "att andra samtida idéburna strävanden kallats just rörelser" (op. cit.). Karin Eriksson (2004, s. 16) ser begreppet "spelmansrörelsen" som delvis missvisande eftersom det är först på 1930-talet som spelmännen själva på allvar blir drivande aktörer. Ett alternativt begrepp skulle kunna vara "Folkmusikrörelsen", vilket dock är behäftat med samma problematik som Ternhag anför.

Folkmusikintresset tog sig uttryck på många sätt och engagerade såväl institutioner - Nordiska museet, Naturhistoriska riksmuseet m.fl. - som enskilda personer. Vissa aktörsnätverk förekom - Folkmusikkommissionen var ett sådant - men här fanns också individer som arbetade helt självständigt. Meningsskiljaktigheter och konflikter saknades inte (Ramsten, 2010). Det gemensamma var strävan att bevara och levandegöra den äldre svenska folkmusiktraditionen, som på grund av urbanisering och nya kulturvanor ansågs hotad. De olika initiativen kan sorteras in under fyra grundläggande ambitioner: att dokumentera, att levandegöra, att upplysa och att organisera. Till den första kategorin kan räknas alla former av upptecknande och insamlande av genren. Till den andra kategorin räknas dels publikationer av folkmusik, dels alla former av konsertanta framföranden, inklusive de spelmanstävlingar som organiserades i landet fr.o.m. 1906. Till den tredje räknas dels det skriftställerier som fanns på området och som kunde innefatta allt från musikhistoriska texter till debattinlägg om det samtida folkmusikarbetet,⁸ dels en folkbildningsverksamhet, som tog sig uttryck i föreläsningar och föredrag om genren, ofta med illustrerande musikinslag (Olsson, 1997; Boström, 2001, s 133). Till den fjärde kategorin räknas ambitionerna att skapa organisatoriska och institutionella strukturer för genren.

De fyra ambitionerna samverkade på olika sätt; de framväxande spelmanstävlingarna i landet hade som ambition att levandegöra den äldre folkmusiken genom att flytta upp den på scenen, men var samtidigt ett verktyg för upptecknare att få kontakt med spelmän ute i landet. De enskilda aktörerna agerade också ofta inom flera områden. En av de namnkunnigaste, juristen Nils Andersson, verkade aktivt som upptecknare,

---

⁷ Forskningsläget på området är förhållandevis gott: Andersson (1958), Bohman (1979), Roempke (1980), Eriksson (2004), Ramsten och Ternhag (2006), Boström et al. (2010).

⁸ Exempelvis Peterson-Bergers kritiska artiklar angående spelmanstävlingarna 1910. Artiklarna refereras och diskuteras av Ternhag (2000, s. 60ff.)

engagerade sig i spelmanstävlingarna och var en av initiativtagarna till Folkmusikkommissionen, vars drivande kraft han sedan blev (Boström et al., 2010). Tonsättaren Hugo Alfvén ägnade sig åt ett visst uppteckningsarbete och satt i juryn vid spelmanstävlingar (Ternhag, 2003a). Violinisten Sven Kjellström deltog som juryledamot vid spelmanstävlingar, men agerade också för levandegörandet genom att låta spelmanslåtar utgöra en del av programmen på sina många konsertturnéer genom landet (Sundkvist, 1978, s. 76–81). Aktörerna var till en början främst välutbildade personer ur den borgerliga sfären, men under 1920-talet går det också att se konturerna av en folkrörelse på området; spelmännen själva börjar organisera sig i landskapsförbund. Det första av dessa, Sörmlands spelmansförbund, grundades 1925 och fick snart efterföljare i andra delar av landet (Eriksson, 2004).⁹

Parallellt med detta arbete började också musikvetenskapen ta sina första steg mot en etablering i Sverige; 1919 instiftades Svenska samfundet för musikforskning (Dahlstedt, 1986). Också inom detta framväxande vetenskapliga fält fanns ett intresse för folkmusiken, till exempel hos Tobias Norlind, och musikvetenskapliga perspektiv började så småningom påverka diskursen runt genren, men orsakade också spänningar mellan olika aktörer (Boström, 2010, s. 25; Ramsten, 2010, s. 90–93; Ternhag, 2010b).

Som framgång innebär ett försök att skapa en bild av Stenhammars relation till samtidens folkmusikintresse i praktiken ett sökande efter relationer mellan tonsättaren och en mängd olika initiativ och aktörer. Initiativ och aktörer kan naturligtvis inte separeras, men först ska Stenhammars engagemang relateras till de fyra ambitioner som presenterats ovan och därefter ska kontakterna ”med kännare i ämnet” diskuteras.

Wilhelm Stenhammars engagemang i folkmusikfrågan

När Bo Wallner placerar Stenhammar ”vid sidan” av samtidens folkmusikengagemang måste han ges rätt på ett par punkter. I frågan om levandegörandet av folkmusiken finns inga aktiviteter dokumenterade hos tonsättaren. Som Wallner påpekar, deltog han t.ex. inte som juryledamot vid spelmanstävlingar, och folkmusik verkar inte ha ingått i programsättningarna vid de otaliga konsertturnéer han genomförde tillsammans med olika musiker och sångare. Wallner har noggrant gått igenom turnéernas programsättningar,¹⁰ men inga uppgifter om att folkvisor eller spelmanslåtar ingick finns här. Särskilt kan noteras att folkvisor inte tycks ha ingått i repertoaren vid den turné som

---

⁹ Denna utveckling mot folkrörelse kan också ses på andra områden inom arbetet för folkkulturens bevarande: Samfundet för hembygdsvård (idag Sveriges Hembygdsförbund) grundas 1916, Svenska Folkdansringen 1920.

¹⁰ Stenhammars verksamhet som solist, kammarmusiker och ackompanjator berörs av Wallner (1991) i huvudsak i följande avsnitt: 1. Den tidiga verksamheten som pianosolist (I, s. 267–277). 2. Stenhammars medverkan vid konserter åren 1894–1897, med repertoarförteckning (I, s. 347–351). 3. Samarbetet och turnéerna med Tor Aulin och Aulinska kvartetten åren runt sekelskiftet 1900 (I, s. 404–463). 4. Stenhammars turnéer som solist och ackompanjator, med bl.a. sångaren John Forsell, åren 1905–1907 (II, s. 54–80). 5. Stenhammars turnéer med sångaren Nils Svanfeldt 1915 (II, s. 244–248). 6. Dessa turnéerna, 1922–1924, som solist och ackompanjator till violinisten Henri Marteau (III, s. 464–474). Repertoar diskuteras också till viss del i ett kapitel som fokuserar på de sångare Stenhammar turnerade med (II, s. 230–248).

Stenhammar genomförde 1915 med sångaren Nils Svanfeldt, som hade ett betydande engagemang i folkmusikfrågan. Enligt Wallner (1991, II, s. 244–248) framfördes då enbart Stenhammars egen musik.¹¹ Arrangemang av folkmelodier, en betydelsefull del i Alfvéns produktion (Ternhag, 2003b), är en parentes i Stenhammars: en pianosättning av de två låtar han tecknade upp i Mora 1902 är det enda som publicerats – i julnumret 1903 av *Damernas musikblad* (Wallner, 1991, II, s. 414). En körsättning av den vid samma tillfälle upptecknade koralen ”Den signade dag” förblev opublicerad under tonsättarens livstid (Stagling, 2001, s. 24–25), och några opublicerade arrangemang från 1920-talet av sånger ur *August Bondesons visbok* har förkommit (Wallner, 1991, II, s. 599). Stenhammar fattade heller aldrig penna och offentliggjorde egna tankar i folkmusikfrågan, något som emellertid måste relateras till det faktum att tonsättarens skriftställerier som helhet – inte minst i jämförelse med Alfvéns och Peterson-Bergers – är ytterst begränsat (Wallner, 1991, II, s. 563f; III, s. 272–277).

Det är i stället på områdena dokumentation och organisering som det finns ett dokumenterat engagemang från Stenhammars sida, förvisso indirekt och avgränsat till en specifik fråga, men inte utan betydelse. För att sätta hans engagemang i ett sammanhang behöver först något sägas om Folkmusikkommissionen och tonsättarens kopplingar dit.

Stenhammar och Folkmusikkommissionen

Folkmusikkommissionen har kanske mer än något annat fått symbolisera det tidiga 1900-talets faiblesse för folkmusiken, inte minst på grund av att dess arbete mynnade ut i det monumentala Svenska låtar, som med sina 24 band och 7910 låtar/visor än i dag är ett centralt verk inom genren (Boström et al., 2010). Vad finns att veta om Stenhammars kontakter med denna kommission? Inte mycket. I ett tidningsreferat i *Svenska Dagbladet* i samband med kommissionens bildande i augusti 1908 framkommer att Stenhammar faktiskt var ett av de namn som föreslogs när inval av ledamöter diskuterades (Heintz, 2010, s. 65). Huruvida förslaget bottnade i ett omvittnat folkmusikintresse hos tonsättaren får lämnas osagt. Att hans namn kom upp kan eventuellt förklaras med uruppförandet av *Midvinter* tidigare under året (15 april), ett verk som byggde på tonsättarens egna folkmusikuppteckningar och mer än något av hans tidigare anknöt till en nationalromantisk idévärld (Wallner, 1991, II, s. 412–433; Dahlstedt, 1994). Men anledningen kan också ha varit en helt annan: att hans position i musiklivet (förste kapellmästare för Göteborgs orkesterförening samt respekterad

---

¹¹ Naturligtvis måste den källkritiska frågan ställas om avsaknaden av folkmusik i Wallners redogörelser också kan vara ett resultat av biografens prioriteringar. För ett säkert svar på den frågan skulle krävas en ny genomgång av alla Stenhammars konserter och turnéer, vilket – med tanke på deras betydande omfattning – inte varit möjligt för artikelförfattaren inom ramen för detta arbete. En genomgång av vad *Svensk Musiktidning* (1892–1913) rapporterar om Stenhammars konserter har inte gett någon ny information i frågan. Detsamma gäller sökningar på Kungliga Bibliotekets digitala söktjänst ”Sök bland svenska dagstidningar” fram till 1908. Wallner var emellertid väl medveten om folkmusikfrågans betydelse under Stenhammars tid och det ter sig osannolikt att han skulle ha ignorerat ett större inslag av genren. Dock skall inte helt bortses ifrån att enstaka folkvisor kan ha förekommit på konserter med sångarna, till exempel som extranummer, något som var vanligt redan långt före sekelskiftets folkmusikintresse.

tonsättare och pianist) skulle bidra till Folkmusikkommissionens status. Övriga som diskuterades och valdes in var uteslutande personer med hög ställning i kulturlivet eller samhället i övrigt.¹² Något inval av Stenhammar skedde inte och övriga idag kända kontakter mellan tonsättaren och kommissionen inskränker sig till ett brev. Det är ställt till ledamoten Hjalmar Wijk 1920 och innehåller svar på frågor Wijk ställt angående uppteckningen av ”Den signade dag” som Stenhammar gjorde 1902.¹³ Denna brist på kopplingar till Folkmusikkommissionen kan säkert också ha bidragit till Wallners slutsats att Stenhammar befann sig ”vid sidan av”.¹⁴ Men Folkmusikkommissionen var inte den enda aktören på området, och det är i initiativen utanför kommissionen vi hittar Stenhammars engagemang.

Fonografens försvarare

Folkmusikkommissionens arbete kom snart att domineras av den dynamiske, men också auktoritära, juristen Nils Andersson och dennes principer, något som bidrog till att flera folkmusikinsamlare med andra utgångspunkter – Einar Övergaard, Karl Sporr m.fl. – i stället valde att verka utanför kommissionen (Ramsten, 2010). En central fråga som splittrade gällde huruvida det bästa sättet att dokumentera folkmusiken var via notuppteckningar eller via inspelningar med fonograf; mot det traditionella förfarandet ställdes med andra ord en teknisk innovation.¹⁵ Nils Andersson hade en uttalat skeptisk för att inte säga avvisande inställning till fonografen. Hans utfall mot tekniken i ett brev till Karl Tirén 1913 har blivit herostratiskt (Ternhag, 1993, s. 91; Ramsten, 2010, s. 90). Andra däremot såg helt nya möjligheter. Två av dessa var professor Carl Vilhelm Hartman och Yngve Laurell, föreståndare respektive amanuens vid Naturhistoriska riksmuseets etnografiska avdelning i Stockholm. Deras ambition var att etablera ”ett fonografiskt arkiv” vid museet som också skulle innefatta en egen dokumentationsverksamhet (Ternhag, 1993, s. 87–92; Snickars, 2020, s. 385–419). Förebilden var det omtalade *Phonogramm-Archiv* vid Berlinuniversitetet. Detta arkiv leddes då av Erich von Hornbostel, en av förgrundsgestalterna i den framväxande jämförande

---

¹² De som valdes in som ledamöter var härads hövdingen och folkmusikupptecknaren Nils Andersson, konstnären Anders Zorn, Nordiska museets styresman Bernhard Salin (kommissionens förste ordförande), konsertmästaren vid Kungl. Operan Lars Zetterqvist samt rektorn och folkdiktsforskaren Richard Steffen. Bland de som därutöver diskuterades fanns, förutom Stenhammar, tonsättarna Wilhelm Peterson-Berger, Ruben Liljefors och Gustaf Hägg samt musikforskaren Tobias Norlind (Heintz, 2010, s. 64f).

¹³ Brevet är daterat Skövde den 26 december 1922. Hjalmar Wijks brevsamling, Folkmusikkommissionens arkiv, Svenskt Visarkiv. Angående Hjalmar Wijks viktiga arbete i Folkmusikkommissionen, se Boström, 2010.

¹⁴ Att Stenhammar föreslogs till inval kände Wallner troligtvis inte till. Brevet till Hjalmar Wijk hänvisar dock Wallner till när han diskuterar *Midvinter* (Wallner, 1991, II, s. 418).

¹⁵ För en närmare penetrering av diskussionen, se Ternhag, 1993, s. 84–87. Ternhag ger också en historisk bakgrund till användandet av fonografen i folkmusikdokumentationen (1993, s. 87–90).

musikforskningen (föregångare till dagens musiketnologi).¹⁶ I arkivet – som grundats år 1900 – fanns inspelningar av traditionell musik från stora delar av världen.

Hartman och Laurell stod i kontakt med Hornbostel och 1910¹⁷ kunde Laurell besöka arkivet för att införskaffa kopior på inspelningar, men också lära sig tekniken (Boström, 2001, s. 125; Snickars, 2020, s. 401f). Hans nyvunna kunskaper togs snabbt i anspråk: 1910–1911 var han en av deltagarna i en expedition till nordvästra Australien, ledd av biologen Erik Mjöberg, där fonografinspelningar av aboriginernas sång var en av hans arbetsuppgifter (Boström, 2001, s. 126–129).

Tanken på att dokumentera svensk folkmusik med fonograf hade sannolikt funnits hos Laurell från början; han spelade själv fiol, folkmusiken hade funnits i hans uppväxtmiljö, och vid tiden för besöket i Berlin hade han aktivt verkat för folkmusikens dokumentation och levandegörande, bland annat som spelman i samband med att han höll folkbildande föredrag om genren. Under flera år hade han dessutom gjort låtuppteckningar efter spelmän i hemlandskapet Västergötland, uppteckningar som delvis publicerades i Samuel Landtmansons *Folkmusik i Västergötland*, utgiven 1911 (Boström, 2001, s. 125, 133). Enligt Laurell själv hade han emellertid inga kontakter med Folkmusikkommissionen (SVA BA1318). Vilket år han gjorde sina första fonografinspelningar av svensk folkmusik är inte fastlagt, men enligt Boström (2001, s. 130) pekar det mesta mot 1913 eller 1914.

En omfattande dokumentation av svensk folkmusik med fonograf var dock beroende av ekonomiska resurser, och här kom Hartman och Laurell att stöta på problem. Etnografiska avdelningen saknade medel för att inom den ordinarie verksamheten bedriva ett sådant projekt. Från Folkmusikkommissionen kunde heller inget stöd förväntas, då Nils Andersson var direkt negativt inställd till tekniken (Ternhag, 1993, s. 90ff; Snickars, 2020, s. 385–419). För att en svensk motsvarighet till det tyska *Berliner Phonogramm-Archiv* skulle kunna förverkligas krävdes att särskilda medel ställdes till förfogande, och i november 1914 undertecknades ett upprop för ”ett fonogramarkiv för folkmusik” av elva framträdande kulturpersonligheter. Wilhelm Stenhammar var en av dem.¹⁸

Hur uppropet kom till är inte känt (Ternhag, 1993, s. 93f), inte heller bakgrunden till att Stenhammar satte sitt namn på skrivelsen. Skrev han på mot bakgrund av ett personligt engagemang eller på grund av några kollegers övertalning i en fråga som låg i tiden? Frågan kan inte besvaras, men några saker bör påpekas. För det första: svenska

---

¹⁶ För en presentation av Berliner Phonogramm-Archiv och en historisk bakgrund till de europeiska fonogramarkiven, se Snickars, 2020, s. 359–385.

¹⁷ Ternhag (1993, s. 87) uppger ”slutet av 1909” som tidpunkt för Laurells besök i Berlin, Boström (2001, s. 125) och Snickars (2020, s. 400) däremot ”våren 1910”.

¹⁸ Uppropet finns i Yngve Laurells efterlämnade handlingar på Etnografiska museet; det är återgivet i sin helhet hos Ternhag (1993, s. 93f), som också gör en närmare analys av det och dess tillkomst. Övriga undertecknare av uppropet var Albert Engström (redaktör), Bror Beckman (professor och tonsättare), C. F. Hennerberg (musikdirektör), Cyrus Granér (musikdirektör), Conrad Nordqvist (hovkapellmästare), Johannes Svanberg (chef för musikhistoriska museet), John Forsell (hovsångare), Karl Valentin (professor, tonsättare och musikhistoriker), Lars Johan Zetterqvist (konsertmästare och professor) och Richard Andersson (professor).

folkmelodier hade vid tiden för uppropet varit närvarande i några av Stenhammars mest centrala verk: den fjärde stråkkvartetten i a-moll (1904–1909), *Midvinter* (1908) och den femte stråkkvartetten i F-dur (1910). Vid sidan av samtidens intresse för folkmusiken stod han inte. För det andra: Stenhammar hade egen erfarenhet av inspelningar med fonograf, men också av Welte Mignontekniken.¹⁹ 1903 och 1905 hade han själv och tillsammans med sångaren John Forsell gjort flera upptagningar,²⁰ och i ett brev till musikförläggaren Henrik Hennings 1905 uttrycker tonsättaren stor fascination inför de möjligheter som den nya tekniken erbjöd i frågan om att fånga, mångfaldiga och sprida ett musikaliskt framförande (Wallner, 1991, II, s. 134). För det tredje: Stenhammar hade personlig erfarenhet av folkmusikupptecknande. Som tidigare nämnts hade han vid ett besök hos Anders Zorn i Mora 1902 tecknat ner två låtar efter spelmannen Hins Anders, samt en folklig koral sjungen av en dalkulla. Detta hade sannolikt gjort honom medveten om notationskonstens otillräcklighet när det gällde att fånga folkliga sång- och spelsätt.²¹ Även om vi inget vet om bakgrunden till Stenhammars namn på skrivelsen, vet vi att han var insatt i det som skrevs. Men åter till uppropet. Vad står att läsa?

Med hänvisning till Yngve Laurells redan gjorda dokumentationsarbete kräver Stenhammar och övriga undertecknare att ett fonogramarkiv för svensk folkmusik upprättas. Det understryks att liknande arkiv finns ”i snart sagt alla länder i Europa” och att ”det är på tiden, att något liknande göres inom vårt land” (Ternhag, 1993, s. 93). Jämförelsen är signifikativ för andan i uppropet; tidigare svenskt insamlingsarbete framställs som bristfälligt och nu efterlyses en modern musikvetenskapligt orienterad praxis för dokumentationen. Överhuvudtaget speglar skrivelsen en orientering mot ett mer vetenskapligt förhållningssätt till genren; flera gånger betonas dokumentationens vikt för den akademiska forskningen. Intressant är användandet av begreppet ”jämförande musikforskning” i uppropet (”samtidigt som det för den jämförande musikforskningen bleve av den allra största betydelse”). I den tyska musikvetenskapen var ”*Vergleichende Musikwissenschaft*” väletablerat på 1910-talet. I Sverige fick begreppet aldrig en vedertagen ställning och uppropet är troligtvis ett av de tidigaste beläggen för att den försvenskade formen ”jämförande musikforskning” förekommit. Att begreppet används kan sannolikt förklaras med att Hartman och Laurell genom sina kontakter med Berlinuniversitetet och Hornbostel fått insikter i den tyska musikvetenskapliga terminologin. Kanske bottnade formuleringen också i en tanke att det svenska arkivet skulle kunna bli en resurs för den internationella musikforskningen.

Om betonandet av en utveckling mot ett mer vetenskapligt förhållningssätt ska ses som en medveten markering mot Nils Andersson får vara osagt.²² Men när inspelnings-

---

¹⁹ Tekniken innebär att ett spel på ett tangentinstrument registreras i realtid och därefter överförs till en s.k. pianorulle (Wallner 1991, II, s. 134ff).

²⁰ Några av inspelningarna finns utgivna. Se *Svenska tangenter. Svenska pianister före 1950* (CAP 21681) och *John Forsell - den siste sångarfursten* (CAP21586).

²¹ Wallner (1991, II, s. 416ff.) diskuterar frågan och jämför Stenhammars uppteckningar av Hins Anders låtar med Nils Anderssons senare uppteckningar efter samma spelman.

²² Spänningen mellan mer vetenskapligt inriktade folkmusikupptecknare och Nils Andersson och Folkmusikkommissionen berörs av Ramsten (2010). En kritik som förekom mot Andersson – bl.a. från

teknikens fördelar gentemot det traditionella upptecknandet framhålls, sker det i ordalag som kan uppfattas som direkt polemik mot Nils Anderssons ståndpunkt:

Härtill en annan sak. Insamlingsarbetet av folkmusik har hittills endast skett genom att på gehörets väg uppteckna melodier, ett tillvägagångssätt, som icke alltid är tillförlitligt. Vår tid äger andra och säkrare hjälpmedel. Fonografen, som exakt upptager och i minsta detalj återger ljuden, är ett ypperligt sådant. — De av Laurell upptagna fonogrammen återgiva samtliga stycken i minsta detalj så, som allmogemusikern spelat dem med tempovariationer, drillar, prydnadstoner, kvartstoner, olika stråksätt, olika rytmisk gestaltning osv., allt detta, som gör hans musik så egenartad och intressant (Ternhag, 1993, s. 94).

Även om skapandet av ett fonogramarkiv var en mer långsiktig fråga, ser Hartman och Laurell ut att ha velat gå vidare med inspelningsverksamheten omgående. Och när inga offentliga medel såg ut att kunna skjutas till, fick de gå en annan väg: att söka finansiering via privata donationer. Det är här Wilhelm Stenhammar gör entré som den viktigaste aktören. Om det personliga engagemanget bakom uppropet är oklart, går det inte att tvivla på ett sådant i det här fallet. I en inspelad intervju från tidigt 70-tal berättar Laurell om Stenhammars viktiga stöd och engagemang i frågan – inte minst när det gällde att hitta finansiärer.

Stenhammar skaffade mig mycket pengar ... Jag fick pengar av operasångaren Forsell och Conrad Nordqvist, chef för operan ... Annars hade jag aldrig kunnat göra det ... Men min bästa hjälp, det var Stenhammar. Jag var nere hos honom, och när jag var där sade han ”ta med dig apparaten så skall vi gå till bankdirektör ... [Mannheimer]²³ så skall vi lusa honom på pengar också” (SVABA1318).

Stenhammar utnyttjade alltså sina kontakter i musiklivet för att hitta finansiärer till Laurells verksamhet. Den viktigaste, Herman Mannheimer, var bankdirektör, kulturmecenat och ordförande i Göteborgs orkesterförening, där Stenhammar tjänstgjorde som konstnärlig ledare och dirigent.²⁴ Med John Forsell och Conrad Nordqvist hade Stenhammar haft åtskilliga samarbeten sedan 1890-talet (Wallner, 1991, I– III).

I intervjun nämner Laurell beloppet 2000 kr, men det framgår inte om det avser bidraget från Mannheimer eller den sammanlagda summan där också Forsells och Nordqvists bidrag räknades in. Laurell understryker dock, att det var en ansevärd summa på den tiden, som räckte till införskaffandet av en ny fonograf samt två somrars inspelningsarbeten (SVA BA1318).²⁵

Einar Övergaard och Nils Stålberg – gällde just vad de uppfattade som en brist på vetenskaplighet (Ramsten, 2010, s. 91f). Å andra sidan fanns hos Nils Andersson en skepsis mot ”musikvetenskapsmännen”, vilket bl.a. omvitnats av Tobias Norlind (Ramsten, 2010, s. 93).

²³ I intervjun kallar Laurell Mannheimer för ”Mannerheim”, men blir rättad av intervjuaren Bengt R. Jonsson.

²⁴ Kontakterna mellan Mannheimer och Stenhammar berörs av Wallner (1991, II, s. 454 samt flerstädes).

²⁵ För en närmare behandling av Laurells inspelningsarbete i Sverige se Boström (2001, fr.a. s. 131ff).

Den tidsmässiga relationen mellan uppropet (november 1914) och Stenhammars personliga engagemang för Laurell går inte att helt säkert bestämma. Troligt är att episoden med Mannheimer ägde rum något av åren efter uppropet. 1915 upphörde Laurells amanuensstjänst och han flyttade från Stockholm hem till Västergötland, till Borås. I *Kungl. Vetenskapsakademiens årsbok* för 1916 (s. 105) framgår att Laurells fortsatta inspelningsarbete – i huvudsak i Västergötland – möjliggjorts av privata initiativ.

Enligt Laurell räckte pengarna till två somrars inspelningsarbete, men han fortsatte att göra fonografupptagningar av folkmusik fram till 1921, då han ånyo knöts till Etnografiska museet och gav sig ut på en ny utlandsexpedition, denna gång till Kina (Boström, 2001, s. 135f). Åtskilliga inspelningar med spelmän från olika delar av landet gjordes exempelvis under Riksspelmansstämman på Skansen 1920 (Boström, 2001, s. 131f).

Tyvärr kom Hartmans och Laurells planer på ett svenskt fonogramarkiv inte att förverkligas.²⁶ Uppropet blev av okänd anledning aldrig publicerat, och även om Laurell kom att spela in åtskilligt – inspelningar som idag betraktas som ovärderliga – måste hans arbete, mot bakgrund av de ambitioner som fanns, ändå ses som något av en torso. Spår av bitterhet hos Laurell låter sig också anas i intervjuerna.

För Stenhammarforskningen är uppropet, liksom intervjuerna med Laurell, emellertid intressant då de visar att det också hos Stenhammar fanns ett engagemang i tidens folkmusikaliska frågor och att han såg ett värde i dokumentationsarbetet. Genom att ordna finansärer bidrog han också till att möjliggöra den klingande dokumentation av svenska spelmän som Laurell genomförde under ett antal år och som idag betraktas som mycket värdefull.²⁷ Hans engagemang för fonografen tyder på att han tillhörde dem som orienterade sig mot ett modernare musikvetenskapligt förhållningssätt till folkmusiken. Slutsatsen är dock osäker, eftersom källmaterial som skulle kunna kasta ljus över hans ståndpunkt – t.ex. en brevväxling mellan tonsättaren och Laurell – saknas.²⁸

”Personliga kontakter med kännare i ämnet”

Kontakterna med Yngve Laurell innebär också att Wallners påstående att Stenhammar inte tycks ha haft ”personliga kontakter med kännare i ämnet” måste korrigeras. Omfattningen av kontakterna med Laurell framgår inte i intervjuerna. De tidsramar

---

²⁶ Eventuella orsaker till detta diskuteras av Ternhag (1993, s. 95ff).

²⁷ Betydelsen av Laurells inspelningar för senare tiders spelmän och musikforskare berörs av Ternhag (1999) och Boström (2001, s. 135–140). Denna artikels författare kan själv vittna om betydelsen av Laurells inspelningar; bland annat utsågs han till riksspelman 1988 på låtar som i huvudsak hade lärts efter Laurells inspelningar med spelmanen Dan Danielsson. Ett urval av Laurells inspelningar finns utgivna på CD (efter en tidigare utgivning på LP): *Åldre svenska spelmän. Fonogramcylindrar inspelade 1913–1920* (1999).

²⁸ Ingen korrespondens mellan Stenhammar och Laurell finns att hitta i Stenhammarsamlingen på Göteborgs universitetsbibliotek eller i de samlingar med Laurells efterlämnade handlingar som finns på Svenskt Visarkiv respektive Etnografiska museet. Staglings (2001, s. 15f.) uppgift, att brev mellan de båda skulle finnas på Kungl. Vetenskapsakademien har visat sig vara en lapsus.

källorna ger är november 1914, då uppropet dateras, till 1921 då Laurell flyttar till Kina. Men kontakten kan naturligtvis ha varit äldre än så.

Viktigt att lyfta fram i sammanhanget är att det i intervjuerna framkommer att de bådas kontakt inte hade begränsats till arbetet med fonografen, utan att Stenhammar också hade tagit del av, och kommenterat, delar av Laurells övriga insamling av folkmusik. Enligt Laurell ska Stenhammar ha fäst särskild uppmärksamhet vid en notsamling efter den legendariske smålandsspelmannen Carl Lindqvist. Lindqvist var självlärd som musiker, men notkunnig. Han tecknade upp folkmusik men komponerade också dansmusik och violinduetter i mer konstmusikalisk stil.²⁹ Vid flera tillfällen understryker Laurell Stenhammars intresse för Lindqvist och vid ett tillfälle ska tonsättaren ha yttrat: ”Hade den här mannen fått lite undervisning – han hade [sic] blivit minst lika bra som Berwald” (SVABA1554).³⁰

Kontakten med Yngve Laurell gav Stenhammar goda möjligheter att diskutera olika aspekter av folkmusiken med en erfaren och insatt person, som dessutom besatt en viss internationell musikvetenskaplig orientering på området.

Ytterligare en ”kännare” av svensk folkmusik – och folkkulturen i övrigt – som Stenhammar kan ha odlat kontakt med var folkminnessamlaren och författaren August Bondeson (1854–1906). Bondeson – läkare till professionen och fr.o.m. 1889 verksam i Göteborg – var ett centralt namn i svenskt kulturliv från 1880-talet fram till sin död; hans skönlitterära verk och samlingar med folkliga berättelser lästes flitigt (Sandklef, 1956; Holmgren-Strömbom, 1913). Bondeson uppträdde också som sångare och fiolspelman, och 1901–1903 gav han ut sin uppmärksammade samling *August Bondesons visbok. Folkets visor sådana de leva och sjungas ännu i vår tid*.³¹ Enligt Stenhammars dotter, sångerskan Hillevi Stenhammar, ska fadern ha visat ett stort intresse för denna vissamling (Wallner, 1991, II, s. 199).

Men det verkar också ha funnits en personlig kontakt mellan Stenhammar och Bondeson. I förordet till Hillevi Stenhammars självbiografi – publicerad efter hennes död – skriver Uno ”Myggen” Eriksson: ”En gång berättade hon för mig att hon satt i farbror August Bondessons [sic] knä och bläddrade i hans nyutkomna vissamling alltmedan pappa Wilhelm provade melodierna på piano” (Stenhammar, 1988, s. 9).³² Källan är sekundär; Hillevi själv nämner inte episoden, men att en personlig kontakt mellan Stenhammar och Bondeson förekommit ter sig rimligt. Stenhammar flyttade till Göteborg 1907, året efter Bondesons bortgång, men genom sitt äktenskap med Helga Stenhammar (född Westerberg) hade han från 90-talets mitt odlat ett flitigt umgänge i

---

²⁹ Biografiska uppgifter om Carl Lindqvist, samt en fonografinspelning med honom själv, finns i CD-samlingen *Äldre svenska spelmän. Fonogramcylindrar inspelade 1913–1920* (1999).

³⁰ Stenhammars intresse för Carl Lindqvist betonas av Laurell i båda intervjuerna: med Bengt Jonsson, 1971 (SVABA1317) och med Märta Ramsten, 1972 (SVABA1554).

³¹ *August Bondesons visbok* har behandlats vetenskapligt av Agneta Lilja (1988). Visboken bygger på uppteckningar av Bondeson själv samt av hans medarbetare, tonsättaren Gösta Geijer och Per Fröding m.fl.

³² Den händelse som omtalas bör ha ägt rum någon gång under åren 1903–1905. Hillevi föddes 1899, vissamlingen publicerades i två band 1901–1903 och Bondeson avled 1906 efter en längre tids sjukdom.

Göteborgs kulturkretsar där också Bondeson rörde sig.³³ Förutsättningarna för att Stenhammar och Bondeson kan ha träffats och samtalat i frågor rörande folkmusik och folkminnesinsamling var med andra ord goda. Den ovan återgivna episoden med Hillevi sittande i Bondesons knä pekar dessutom mot en kontakt av närmare personlig art.³⁴

Som tidigare nämnts har Hillevi Stenhammar vittnat om faderns stora intresse för Bondesons visbok (Wallner, 1991, II, s. 199). För hennes räkning arrangerade han dessutom flera av visorna som hon flitigt använde; beklagligt nog försvann arrangemangen under en av hennes turnéer (Wallner, 1991, II, s. 199, 599). Vid ett försök att skapa en bild av Stenhammars förhållande till folkmusiken är detta naturligtvis intressant, inte minst då Bondesons visbok representerade en nyorientering inom tidens folkmusikdokumentation (Lilja, 1988). Medan insamlingen och utgivningen av folkmusik under 1900-talets början alltså dominerades av den ”devolutionistiska premissen” (Dundes, 1969), d.v.s. ett fokus på den äldre repertoaren (som ansågs mest värdefull, men samtidigt hotad), medan den samtida repertoaren ignorerades, eftersträvade Bondeson i stället en mer heltäckande bild av den folkliga repertoaren, vars sånger ”leva och sjungas ännu i vår tid”. Det är möjligt att se Stenhammars intresse för visboken som ännu en indikation på en modernare folkmusiksyn hos honom, men precis som i fallet med fonografen tillåter inte källmaterialet några säkra slutsatser.

Slutligen bör också framhållas att det i Stenhammars bekantskapskrets fanns ytterligare personer som på ett eller annat sätt var engagerade i folkmusikfrågan – även om Wallner inte verkar ha räknat dem som ”kännare” på området: Anders Zorn, Hugo Alfvén, Nils Svanfeldt och Lars Zetterqvist för att nämna några. Att folkmusik kan ha diskuterats mellan dessa förefaller mycket troligt, t.ex. när Stenhammar besökte Zorn i Mora 1902 och där gjorde sina enda folkmusikuppteckningar (Ternhag och Ramsten, 2006). Men vi kan bara förmoda – källor som skulle kunna ge närmare insikter saknas.

Sammanfattning

Föreliggande artikel har visat att också Wilhelm Stenhammar var en del av det engagemang för den svenska folkmusiken som fanns bland tonsättare, musiker och andra konstnärer decennierna efter sekelskiftet 1900. Han kan inte placeras ”vid sidan” av denna rörelse, som Wallner formulerade det.

Hans idag kända insatser på området, förutom ett fåtal egna uppteckningar, begränsas till engagemanget i frågan om fonografens möjligheter i folkmusikdokumentationen,

---

³³ I Bondesons arkiv finns ett fotografi från en middag hos häradshövding Algot Carlander 1895. Fotot visar en stående Bondeson som berättar en historia för de närvarande gästerna. Bland dessa finns Helga Stenhammars syster Olga Bratt samt konstnärsparet Georg och Hanna Pauli, personer med en mycket nära relation till Wilhelm och Helga Stenhammar. (Länsmuseet Varberg: August Bondeson, Vessige socken. Fotografier: H623). Fotografiet finns med i Greta Holmgren-Strömboms (1913, s. 88) biografi över Bondeson. Kontakten mellan Bondeson och Georg Pauli är också belagd i brev och genom att Pauli var en av de konstnärer som bidrog med illustrationer till Bondesons böcker (Sandklef, 1956, s. 151). Stenhammars kontakter i Göteborgs kulturkretsar samt relationen med familjerna Bratt och Pauli behandlas av Wallner vid åtskilliga tillfällen i hans biografi (1991), bl.a. i I, s. 393–396. Kopplingen mellan familjerna Bratt, Pauli och Stenhammar berörs även av Haglund (2019, s. 106ff, 120f, 164).

³⁴ Någon korrespondens mellan de båda finns inte i deras brevsamlingar.

men samtidigt vittnar detta om ett genuint intresse för genren och en möjlig orientering mot en modern musikvetenskaplig syn på folkmusikdokumentationen. Genom en aktiv insats för att ekonomiskt möjliggöra Yngve Laurells inspelningsarbete fick hans engagemang också betydelse för dokumentationsarbetet. Kontakten med Laurell – som inte begränsade sig till fonograffrågan – visar också att Stenhammar, i motsats till vad Wallner skriver, stod i förbindelse med ”kännare” på området, vilket kan ha fördjupat hans perspektiv på folkmusiken. En trolig kontakt med folkminnessamlaren August Bondeson kan också ha påverkat hans syn på den folkliga musikkulturen.

Referenser

Arkivkällor

Svenskt Visarkiv, Stockholm

Brev från Wilhelm Stenhammar till Hjalmar Wijk (26 december 1922). Hjalmar Wijks brevsamling, Folkmusikkommissionens arkiv.

Yngve Laurells samling – handskrifter.

Intervju med Yngve Laurell 11 november 1971 av Bengt R Jonsson (SVA BA 1317-1318). Inspelningsarkivet.

Intervju med Yngve Laurell 15 juni 1972 av Märta Ramsten (SVA BA 1553-1554). Inspelningsarkivet

Etnografiska museets arkiv, Stockholm

Yngve Laurells efterlämnade handlingar (2:1 F 5 m)

Länsmuseet Varberg

August Bondeson, Vessige socken (1854–1906). Fotografier: H623.

Göteborgs Universitetsbibliotek

Kompositören Wilhelm Stenhammars arkiv H218. Handskriftsavdelningen

Fonogram

John Forsell – den siste sångarfursten. Caprice Records (CAP21586), 1998.

Svenska tangenter. Svenska pianister före 1950. Caprice Records (CAP 21681), 2010.

Äldre svenska spelmän. Fonogramcylindrar inspelade 1913–1920. Caprice Records (CAP21604), 1999.

Onlinetjänst

Kungliga biblioteket

Sök bland Svenska dagstidningar: <https://tidningar.kb.se/>

Litteratur

Andersson, Otto, 1958. *Spel opp, I spelemänner. Nils Andersson och den svenska spelmansrörelsen*. Stockholm: Nordiska Museet.

Bohman, Stefan, 1979. Folkmusiken på Skansen. I: *Fataburen. Nordiska Muséets och Skansens årsbok*, 1979, s. 35–68.

Dan Olsson

- Boström, Mathias, 2001. Yngve Laurells fonografinspelningar. I: *En brokig samling. En bok om samlingar och samlare. Svenskt visarkiv 50 år. 1951–2001*. Stockholm: Svenskt visarkiv, s. 123–143.
- Boström, Mathias, Lundberg, Dan, och Ramsten, Märta, red., 2010. *Det stora uppdraget. Perspektiv på folkmusikkommissionen i Sverige 1908–2008*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Boström, Mathias, 2010. 100 år med Folkmusikkommissionen. Översikt och vägledning. I: Boström et al., red. *Det stora uppdraget. Perspektiv på folkmusikkommissionen i Sverige 1908–2008*. Stockholm: Nordiska Museets förlag, s. 13–38.
- Dahlstedt, Sten, 1986. *Fakta & förnuft. Svensk akademisk musikkforskning 1909–1941*. Diss. Göteborgs universitet.
- Dahlstedt, Sten, 1994. Bonden i svensk historia. I: Henrik Karlsson, red. *”Hemländsk hundraårig sång”. 1800-talets musik och det nationella*. Stockholm: Kungl. Musikaliska akademien, s. 116–120.
- Dundes, Alan, 1969. The devolutionary premise in folklore theory. *Journal of the Folklore Institute*, 6 (1), s. 5–19.
- Eriksson, Karin, 2004. *Bland polskor, gånglåtar och valser. Hallands spelmansförbund och den halländska folkmusiken*. Göteborg: Institutionen för musik- och filmvetenskap, Göteborgs universitet.
- Haglund, Magnus, 2019. *Wilhelm Stenhammar*. Kungl. Musikaliska Akademiens skriftserie, nr 145. Möklinta: Gidlund.
- Hedwall, Lennart, 1973. *Hugo Alfvén. En tonsättares liv och verk*. Stockholm: Norstedts.
- Heintz, Veslemöy, 2010. ”Intet land i världen äger en sådan rikedom på folkmelodier som Sverige”. Om Folkmusikkommissionen i pressen. I: Mathias Boström, Dan Lundberg och Märta Ramsten, red. *Det stora uppdraget. Perspektiv på Folkmusikkommissionen i Sverige 1908–2008*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 62–68.
- Holmgren-Strömbom Greta, 1913. *Ur den blåmålade kistan. Om August Bondeson*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Kungl. Vetenskapsakademiens årsbok 1908–1922*.
- Lilja, Agneta, 1988. August Bondeson och den folkliga vissången. *Svenska landsmål och svenskt folkliv*, 111, s. 9–24.
- Ling, Jan, red., 1980. *Folkmusikboken*. Stockholm: Prisma.
- Ling, Jan, 2003. Hugo Alfvén mellan två symfonier. Om musikestetiska ideal i sekelskiftets Sverige. I: Gunnar Ternhag och Jan-Olof Rudén, red. *Hugo Alfvén. En vägvisare*. Hedemora: Gidlund, s. 36–49.
- Olsson, Dan, 1997. ”För att de skall förstå musiken”. Gösta Geijer och de musikhistoriska föreläsningarna. I: Eva Öhrström, red. *Musiken, folket och bildningen – glimtar ur folkbildningens historia*. Linköping: Mimer, s. 69–85.
- Ramsten, Märta, och Jonsson, Bengt R, 1999. Äldre svenska spelmän. Fonogramcylindrar inspelade 1913–1920. Texthäfte till *Äldre svenska spelmän. Fonogramcylindrar inspelade 1913–1920*. Caprice Records (CAP21604).
- Ramsten, Märta, och Ternhag, Gunnar, 2006. *Anders Zorn och musiken. Mora: Zornsamlingarna*.
- Ramsten, Märta, 2010. ”Det övriga Sverige tycks vara ett annex till Skåne!” Samtida insamlares förhållande till Folkmusikkommissionen. I: Mathias Boström, Dan Lundberg och Märta

Wilhelm Stenhammar och folkmusikfrågan

- Ramsten, red. *Det stora uppdraget. Perspektiv på Folkmusikkommissionen i Sverige 1908-2008*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 84-94.
- Roempke, Ville, 1980. "Ett nyår för svensk folkmusik." Om spelmansrörelsen. I: Jan Ling, red. *Folkmusikboken*. Stockholm: Prisma, s. 263-296.
- Rotter, Signe, 2002. *Studien zu den Streichquartetten von Wilhelm Stenhammar*. Kassel: Bärenreiter.
- Sandklef, Albert, 1956. *August Bondeson. Folklivsforskaren & författaren*. Lund: C W K Gleerup.
- Snickars, Pelle, 2020. *Kulturarvets mediehistoria: dokumentation och representation 1750-1950*. Lund: Föreningen mediehistoriskt arkiv.
- Stagling, Ingvor, 2001. *Wilhelm Stenhammar och Den signade dag: Från uppteckning till rapsodi*. Kandidatarbete (15 hp). Institutionen för musikvetenskap, Uppsala universitet.
- Stenhammar, Hillevi, 1988. *Sverige, Vals ombord och jag*. Under medverkan av Uno "Myggan" Eriksson. Tranemo: Lions Club.
- Ternhag, Gunnar, 1993. "Ett fonogramarkiv för folkmusik" - en idé som aldrig förverkligades. *Svensk tidskrift för musikkforskning*, 75 (1), s. 83-102.
- Ternhag, Gunnar, 1999. Fonografinspelningar med svensk folkmusik. *Noterat*, 6, s. 79-97.
- Ternhag, Gunnar, 2000. Om sambandet mellan folkmusikinsamling och tonsättning av folkmusikbaserade verk med utgångspunkt i samarbetet mellan Karl Tirén och Wilhelm Peterson-Berger. *Svensk tidskrift för musikkforskning*, 82, s. 57-78.
- Ternhag Gunnar, 2003a. Hugo Alfvén och folkmusiken. I: Gunnar Ternhag och Jan-Olof Rudén, red. *Hugo Alfvén. En vägvisare*. Hedemora: Gidlund, s. 61-67.
- Ternhag, Gunnar, 2003b. Folkvisearrangemangen. I: Gunnar Ternhag och Jan-Olof Rudén, red. *Hugo Alfvén. En vägvisare*. Hedemora: Gidlund, s. 156-167.
- Ternhag, Gunnar, 2006. "Folkmusik är aldrig gubbmusik". Wilhelm Peterson-Berger och folkmusiken. I: Bengt-Olof Engström, Orwar Eriksson, Lennart Hedwall och Henrik Karlsson, red. *Wilhelm Peterson-Berger. En vägvisare*. Södertälje: Gidlund, s. 139-156.
- Ternhag, Gunnar, 2010a. Spelmanstävlingarna. Tävlanadets och musikens sammanhang. I: Mathias Boström, Dan Lundberg och Märta Ramsten, red. *Det stora uppdraget. Perspektiv på Folkmusikkommissionen i Sverige 1908-2008*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 69-83.
- Ternhag, Gunnar, 2010b. Svenska låtar som forskningsmaterial. I: Mathias Boström, Dan Lundberg och Märta Ramsten, red. *Det stora uppdraget. Perspektiv på Folkmusikkommissionen i Sverige 1908-2008*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 166-177.
- Ternhag, Gunnar, och Rudén, Jan-Olof, red., 2003. *Hugo Alfvén. En vägvisare*. Hedemora: Gidlund.
- Sundkvist, Axel V., 1978. *Sven Kjellström - Institutet för rikskonsorter. Sverige runt med Cremonesare*. Umeå: Axel V. Sundkvist.
- Wallner, Bo, 1991. *Wilhelm Stenhammar och hans tid*, bd I-III. Stockholm: Norstedts.
- Öhrström Eva, red., 1997. *Musiken, folket och bildningen. Glimtar ur folkbildningens historia*. Linköping: Mimer.

Abstract

This article focuses on composer Wilhelm Stenhammar's relationship with the nascent Swedish folk music movement, namely the individuals, networks and organizations committed to preserving folk music in Sweden. The matter is briefly discussed by Bo Wallner in his biography of Stenhammar (1991), and his conclusion is that Stenhammar is 'standing beside' this movement. Unlike several contemporary colleagues he did not, for example, actively participate in the production of written records and, according to Wallner, seems to have lacked personal contacts with 'experts' on the subject. The present article is based on new or previously overlooked facts leading to a modification of Wallner's conclusion. In the 1910s, Wilhelm Stenhammar was one of those who actively got involved in the issue of the possibilities of the phonograph in the documentation of folk music. He was in personal contact with Yngve Laurell, assistant at The Swedish Museum of Natural History, who had been educated at the *Berliner Phonogramm-Archiv*. By engaging donors Stenhammar greatly contributed to Laurell being able to carry out phonograph recordings of Swedish folk music during several years. In 1914 Stenhammar was also one of eleven prominent figures in Swedish cultural life who signed an appeal for 'a phonogram archive for folk music' with the *Berliner Phonogramm-Archiv* as a likely model. Placing Wilhelm Stenhammar beside the contemporary folk music movement without contacts with experts in the field is therefore wrong. By making Laurell's recording work financially possible, his involvement also gained historical significance for the genre.

Keywords: Wilhelm Stenhammar, folk music, folk music movement, phonograph, Yngve Laurell, Berliner Phonogramm-Archiv.

Författaren

Dan Olsson är utbildad vid Hochschule für Musik und Theater, Hannover, Tyskland, och vid Göteborgs universitet (musikvetenskap, vetenskapsteori och historia). Han är verksam som violinist och folkmusiker och undervisar i musikhistoria och musik-etnologi vid Högskolan för scen och musik, Göteborgs universitet, och Musikhögskolan Ingesund, Karlstads universitet. Han har publicerat artiklar om bl.a. Franz Berwald och tidig svensk folkmusikforskning och har varit knuten som författare till projektet Levande musikarv.